

CARTILE SATEANULUI ROMANU.

Scriere periodica
pentru trebuintiele poporului romanu.

Destépta-te Romane !

TRECUTULU, PRESENTULU ^{si} VENITORIULU.

Strabunil.

Candu traíámu si noi in lume,
Alta fala nu doriámu,
Decátu se portamu unu nume
Demnu de tíer'a ce-o iubiámu ;
Si-alu ei steagu pe ne-'nterrupte,
Nobilu, mandru si curatu,
Prin múi taberi, prin múi lupte
Braciulu nostru l'a portatu.
Ér' trecundu la nemorire,
Dup' unu traiu adêncu, betranu,
V'amu lasátu de moscenire
Bravulu nume de romanu,
Se-lu portati cu barbatía
Pentru dalb'a Romanía !

Parentil.

Candu erámu odinióra
Si noi ageri, si noi juni,
Imitámu adese óra
Pe ai nostri bravi strabuni.
Amu luptatu si noi cu pieptulu
Si cu anima multi ani,
Cá se nu se calce dreptulu
Tierei nóstre de tirani.
Dar' adi, vai ! s'adaugarà
Inimicii cei cumpliti,
Si in intru si afora
Crescu mereu, crescu înmultti.
Astadi a cadiutu urgí'a
Preste tóta Romaní'a !

Junimea.

Noi vomu fí stindardulu vostru
Inainte — mergatoriu ;
Animele-'n pieptulu nostru
Palpita, s'aventa, sboru.

Déca patri'a se plange
De 'mpilarea celoru rei,
Cu alu nostru june sange
Vomu spalá rusínea ei.
Bravi strabuni ai tieiei nóstre,
Romani verdi si mari eroi,
Faceti sufletele vóstre
Se renasca adí in noi,
Se strigámu cu barbatía:
„Salta, mandra Romanía!“

G. Baronzi.

Inceputulu si istori'a Romaniloru.

(Tractatu pentru poporulu nostru in forma de dialogu.)

Sér'a IX.

Elia. Domnule parente! Noi nece odata nu vomu fi in stare se-ti potemu resplatí bunetatea cea mare, care o faci cu noi, aprindiendu-ne lumin'a trecutului strabuniloru nostri, cà-ci intr'adeveru, domnule, pana-acum'a nece baremi atât'a nu sciámu cà, cene a fostu tatalu tatalui nostru!

Preotulu. Fètulu mieu Elia, tu dici cà nu-mi poteti resplatí ostenél'a mea. E dreptu Iubitiloru! Dar' resplat'a cea mai mare eu o afiu intr'acea, cà vóue ve place ce ve povestescu eu, si cà ve adunati in asia numeru frumosu aici, éra cea mai mare resplata voiu avé atunci, candu voi, Iubitiloru, veti aratá prin fapta, cà cele ce le auditi dela mene le precepeti, si tóta viéti'a, tóte faptele vóstre le veti îndreptá dupa celea ce vi-le spunu eu despre vechii Romani, strabunii nostri. Nu e de ajunsu Iubitiloru, a ascultá numai si apoi a díce: „Vai bene díce pop'a nostru“, cà acelea trebuie urmate. Aratáti-ve in fapta cà sunteti nepotii Romaniloru! Spuneti cu fala si cu mandría la tóta fienti'a cà sunteti Romani, — Romani de vitia mare, nascuti de díei nemoritori, si de-ace'a nece ve temeti cà veti perí pana atunci, pana candu

va stá ceriulu asupr'a pamentului! Spuneti celoru ce nu ve potu vedé in ochi, cà ori câtu de mare se le fia ur'a, totusi: „Ap'a trecè pietrele remanu.“ Facundu asia fíloru — mi se va resplátí tóta ostenél'a indiecitu! — Togmai de ace'a fiendu convinsu cà veti face asia, voi povestí mai incolo, totu lucruri frumóse! —

Iubitiloru! Din cele câte v'am spusu pana acì poteti scí, cà Romanii prè la anulu 275 inainte de venirea lui Christosu, adeca in tempu de 478 de ani, s'au facutu domni preste tóta Itali'a. Poterea Romei erá mare.

Georgiu. Si de buna-séma nu voru fí statu cu manele in sinu, cì se voru fí latítu si mai departe, cà-ci asia e dícal'a: „Cu câtu are cenev'a mai multu, cu atát'a doresce mai multu.“

Preotulu. Dá, asia este!

BC Antaiulu resbelu punicu. Cluj

Luptele, cari le-a luptatu Rom'a pana acì au fostu numai jocarei, si tóte se potú priví numai de pregatire catra luptele, ce aveá se faca de acì in colo cu o potere pana acì necunoscuta, — cu cetatea Cartagen'a din Afric'a.

Lucrulu s'a intemplatu asia, cà cetatea Cartagen'a erá poternica, Rom'a erá poternica; ce'a in Afric'a, cést'a in Itali'a, intre ele erá marea, éra in mare insul'a (ostrovulu) Sicili'a, fórte avuta cu deosebire in gráu si vinu. Si Rom'a si Cartagen'a doriá a domní preste acésta insula; dara amendóue nu potura. Ce se intempla dara?

Acestea dóue poteri nu poteáu stá un'a langa alt'a, unei'a trebù se cada. Asia dara Rom'a si Cartagen'a cautá privilegiu se se póta luá la lupta. — Privilegiulu li s'a datu asia, cà erá in Sicili'a un'a cetate — Siracus'a — si pre tempulu despre care vorbimu, tóta poterea erá in man'a acestei cetati, adeca intre tóte locurile din Sicili'a, acést'a aveá mai multa cinste; si togmai de

ace'a voi se cuprenda tóta Sicili'a ; — dara Cartagen'a inca voiá totu asemenea, si din acésta cauza s'au amestecatu in lupte. — Cetatea Siracus'a a chiamatu in ajutoriu pre Piru, regele Epirului, sciti pre acel'a, care erá in Itali'a si venise se dèe ajutoriu Tarentului, dara acest'a nu potù ajutá chiaru nemica. Cu cev'a mai tardiu Mamertinii, nescé hotí de mare au atacatu o cetate de-a Siracusei, pentru care lucru imperatulu Siracusei, Ieronu, i-a atacatu cu o putere mare, dar' Cartagen'a s'a aratatu cà-i partinesce, si Ieronu nu a potutu face nemica. Acumu Mamertinii se temeáu si de Ieronu si de Cartagen'a ; deci s'au rogatu de ajutoriulu Romei. Rom'a la inceputu s'a sfítu a ajutá pre nescé hotí ; dar' vedindu cà numai in modulu acest'a póte vení dómna preste Sicili'a, s'a hotarítu a dá ajutoriulu cerutu. — Deci 'si-a tramisu armatele in Sicili'a. Armat'a romana n'a ajutatú nece pre unii cà 'si-a întorsu armele in contr'a Cartagenei si in contr'a lui Ieronu si in dóue rënduri i-a batutu cum se cade, si a cuprinsu mai multe cetati ale Siciliei.

Invingerea acést'a intr'atát'a a încuragiatu pre Romani, in câtu si-a pusu in mente se cuprendia tóta Sicili'a. Si apoi ce-'si pune omulu in capu, tóte le póte face numai se vrèe ; celui ce vreá, Domnedieu inca-i ajuta.

Cu tóte acestea, pentru-cá se póta face Rom'a acésta fapta mare, aveá lipsa de corabii, cu cari se se póta bate si pre mare, cà-ci Cartagen'a erá mare maiéstra in luptele de pre mare. — Rom'a a hotarítu se faca corabii (nài) de mare. In dóue luni s'au facutu 130 de nài. Cene se le conduca, cà-ci Romanii pana acum'a inca nu se batuse pre mare, nece unulu nu sciá ace'a maiestría ! Dara, se dîce, lips'a impreunata cu curagiulu facē ómeni mari, ómeni, cari suntu gat'a a se jertfi pentru benele de obsce ; asia si in Rom'a s'a aflatu unu barbatu cu numele Duiliu, acest'a a luatú asupr'a s'a comand'a armatei de pre mare.

Duiliu a nàscocitu unele poduri de scândura, pre cari le-a

întaritu la corabiele s'ale, aceste poduri aveáu de-asupr'a nesce cârlige de fieru. Cu aceste cârlige elu atrageá corabiele dusîmanului càtra ale s'ale si asia Romanii se bateau cu dusîmanii cá pre uscatu. Cú modulu acest'a a batutu de a stinsu tóta armat'a dusîmanului. Éra candu s'a întorsu in Rom'a, fu primitu cu cea mai mare cinste (triumfu, parade). Ma inca intru onórea lui s'a radica in Rom'a un'a statua (un'a claditura de piétra, si pre margini eráu zugravite mai multe corabii si mai multe scrisori, cari tóte laudáu fapt'a acést'a alui Duiliu), si totu odata Rom'a a hotaritu, cá in tóta sér'a candu Duiliu se va întórce acasa, se-lu petréca unu omu cu o faclia si unu musicantu dicundu in flauta.

Éta Iubitiloru, cum cunósce Rom'a vrednici'a ómeniloru mari; éta cà-i redica statua, cá vediendu si altii faptele lui, se se îndemne a-lu urmari! Asia ar' trebúi se facemu si noi cu ómenii cei mari ai nostri. Dara despre acesti-a ve voiu povestí de alta-data.

Rom'a nu se poté uitá cu ochii buni la Cartagen'a, de ace'a dupa-ce a invinsu si pre mare pre dusîmani, s'a hotaritu se tréca chiaru in Afric'a se bata acasa pre dusîmani. Ce a hotarítu a si impenitu. Comand'a o luá Regulu, unu barbatu cu mente si curagiu mare. Elu a trecut marea in Afric'a, si in mai multe lupte a invinsu pre Cartageneni si acumu se apropiá chiaru de cetate. Regulu a imbiatu pre Cartageneni cu pace, dara numai cu legaturi fórté aspre.

Cartagenenii nu-au voítu se primésca pacea, cà-ci aveau nadejde, cà le sosese ajutoriu dela Greci, si nece cà s'au însielatu, cà-ci ajutoriulu a sositu, cu care impreunandu-se l'a batutu pre Regulu, ma l'au si prensu. Dara prelanga tóte acestea au cerutu acumu ei pace dela Rom'a, si cá se-o póta capetá, au tramisu pre Regulu cá se vorbésca in Rom'a la ai sei pentru pacea cu Cartagen'a. Dar' totu-odata l'au juratu pre Regulu, ca, déca nu va poté face pace, pre omení'a lui de Romanu se va întórce-inda-reptu in prinsóre la Cartagen'a.

Acì stăți fiii mei și audți fap'ta într'adeveru vrednică de unu omu, care 'și iubesc patri'a, natiunea și benele tuturoru, fap'ta de romanu, fap'ta vrednică de urmaritu !

Regulu, se jora pre omenî'a lui de Romanu, că dăca nu va poté induplecă pre Romani se facă pace cu Cartagen'a, se va întorče éra în prinsória la Cartagen'a. Elu ajunge la Rom'a. Elu se duce în sfatulu betraniloru. Elu le spune dupa ce a venitu ; dara adauge : „Eu ve sfatuiescú iubitoru mei cetatieni, cá nece odata pace cu Cartagen'a se nu faceti!“ Si cu acést'a se întorče éra în prinsórea s'a. Destulu l'au rogatu rudeniele, cunoscutii, sfatulu betraniloru, cá se remana, că-ci ei cu armele voru scí resbună asupr'a Cartagenei. Dar' Regulu dişe : „Mi-am datu cuventulu de omenia, că me voiu întorče, deci cá se arātu, că Romanulu 'și scie tiené cuventulu datu, me ducu în prinsóre.“ Si s'a dusu la Cartagen'a. Si acésta cetate destulu de fora omenia, l'a bagatu într'o bute batuta cu cuia de fieru de din afora batute în laintru și cu ace'a l'a aruncatu în mare.

Dupa acést'a Romanii cá se resbune mórtea lui Regulu s'au mai batutu încă 8 ani, pana în urma Cartagen'a înfrânta, facú pace, supunandu-se la cele mai grele legaturi.

Resbelele aceste, despre cari vorbim și cari au tienutu cu pucine intrerumperi 118 ani, în istori'a lumii se numescu : Resbelele punice, și au fostu trei.

Pana acì v'am vorbitu despre celu de antaiu. Despre celealalte de alta-data, éra acum'a ducetî-ve în numele lui Domnedieu, pastráti cele audite adîncu în animfele vóstre ! Nu ve dáti sfaturile la totu cãrpaciulu ! Aducetî-ve amente de dícal'a : „Romanulu tace și face“, și éra „Romanulu tiene mente.“ Toti din tóte poterile se lucrămu imprumutatu pentru benele de obsce, dar' sfaturile se nu ni-le dămu la streini !

Teodoru Petrisioru,
profesoriu.

ROMANC'A.

Multe flori mirositórie
Si frumóse poti diarí,
Dar' cá ros'a 'ncantatórie
Alt'a nu vei mai gasí.

Multe stele lucitórie
Poti sér'a pre ceriu priví,
Dar' cá lun'a-atragatórie
Nice un'a nu va fí.

Multe fete suntu pre lume
Mandre 'n chipu mandre la nume,
Cu amoru curatu in sinu:
Dar' nu-e féta grattósa
Si in tóte-asia frumósa
Cá si fét'a de romanu!

M. Popillu.

Plugulu schimbatoriu.

Nece unu requisitu nu are in economía insemnatatea ace'a, ce o are plugulu — aratrulu. — Acest'a are chiamarea de a in-tórcé si sfarmá pamentulu, cá acest'a se fia in stare de a produce; fora de plugu nece nu se póte cugetá economía, unde nu strabate elu, nu este semenatura, nu róda.

Cátu pamentu mai este inca in man'a omenimei, care nece odata nu a fostu bresdatu de plugu. Câte cóste, mai multu seau mai pucinu pedisie, suntu cu multu mai grase cá unele locuri aratórie de pre siesu, si zacu fora de a aduce cev'a folosu sub cu-ventu cà ar' fi pré costísiiu loculu si nu se potu ará, fiendu-cà nu se póte restorná brézd'a in susu. Asia cugeta locuitorii Transilvaniei de pre Muresiu, Campía, si in multe alte pàrti, precumu si cei din Ungari'a; ér' cei dintre Sasíme, in fundulu regiu, scíu se are si locurile cele mai costísie cu plugulu loru schimbatoriu.

Plugulu schimbatoriu e intocmițu asia in câtu se póte ará cu elu pre un'a si ace'a-si brézd'a, restornandu brézd'a acumu

pre derépt'a acumu pre steng'a, dupa-cumu adeca voiesce aratoriulu.

Plugulu schimbatoriu asia e facutu, in câtu fierulu celu latu are form'a animei, la mediulocu e mai lungu, buna-óra cá unu hârletiu de fieru, si de ambe partile are urechi; fierulu celu lungu are jocu largu in grindeiu, cá se se póta indreptá cu vervulu dupa placu spre laturea derépta ori stênga a fierului latu, asemenea e schimbatoriu si cormanulu, spre a se poté mutá de ambe partile plugului.

Suntu pluguri schimbátorie de lemnu, cari au fierulu luat in form'a descrisa mai susu, córne nu are dóue deschilinite, cá la ceste pluguri de lemnu, cì numai unu lemnu cu dóue córne intiepenitu in capetulu de inapoi a grindeiului si in plasu; cormanulu are deinainte unu cârligu de fieru, care se acatia in bârsa ér' petiorulu cormanului este intiepenitu in insusi cormanulu dar' din cornu ésa. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Acumu déca voiesce plugariulu se restórne brézd'a spre derépt'a pune cormanulu in partea derépta a plugului acatiendu cârligulu in bârsa si implantându petiorulu seau cuiulu, care se tiene de cormanu, in gaur'a ce este prin cornu; cu unu lemnu cam de 70—90 cm. lungu, care ajunge dela urechi'a bârsei ce trece prin grindeiu pana la cornulu plugului, se intiepenesce fierulu lungu indreptandui-se taisiulu spre brézda, plecandu adeca partea de-asupr'a a fierului lungu spre derépt'a.

Candu voímu se ne întórcemu totu spre ace'a-si brézda, de odata se smulge cormanulu din cornu se muta pre partea stênga a plugului si cu lemnulu ce tiene fierulu lungu acest'a se indrépta spre derépt'a cu taisiulu, acumu are se mérga boulu celu din afora pre brézda.

Atari pluguri se afla prin sásíme, la Mediasiu, Sedisiór'a si Elisabetopole (Ibasifaláu). Locuitorii de pre acele locuri numescu plugurele cestealalte, cari nu suntu schimbátorie, si uchi ate;

adeca sciti cum dice Romanulu catra acelu omu care tiene totu un'a cá prostulu!

Suntu pluguri schimbatórie facute si din fieru, aceste inse au forme diferite, cari inse se potu reduce la trei, precumu urméza :

1. Suntu unele fórté practece, cari au dóue fiéra late con-topite in unulu, asia in câtu pre candu unulu e in lucrare celu alaltu stà indreptatu in susu, plasulu plugului acestui'a e miscatoriu, se inverté in dóue osii si e rotundu, cormanulu inca e unulu numai facutu in form'a unei siea. Plasulu dimpreuna cu fierulu latu si cormanulu se póte invertí pre sub grindeiu spre derépt'a ori spre stêng'a dupa placu si inca fórté rapede, redicandu numai pucinu de córne plugulu dela pamentu si prin o smâncitura intréga constructiunea plugului se póte trece in partea ace'a in care voiesce omulu, de asupr'a pre grindeiu este unu cârligu de fieru, care se acatia in cormanu spre a nu se misicá.

Acest'a ni-se pare a fi mai practecu între tóte câte amu vediutu, este destulu de tiépânu construitu si schimbarea spre derépt'a ori stêng'a in capetulu brezdei se póte face intru-o singura minuta, fora de a fi lipsa se se mai oprésca vitele cari tragu plugulu. . . . .

(Atari pluguri amu vediutu espuse in tómn'a anului trecutu, la Turd'a, decatra fabricantulu Jankó Vince din Clusiu, si custa dimpreuna cu rotfilele asemenea de fieru 48 fl. v. a.).

2. Unele pluguri schimbatórie au 2 cormane de fieru de ambe pàrtile, cari se misica in titíni, din dareptu la córne au dóue cârlige, buna-óra cá cele cu cari se radiema ferestrele, candu are se restórne plugulu brézd'a spre derépt'a atunci se intende cormanulu celu de-a drépt'a acatiendu-se cârligulu in elu, ér' celu-alaltu cormanu se lasa neacatiatu, lipitu de plasu si grindeiu, si candu se intórce plugulu pre ace'a-si brézda in dareptu, se acatia cormanulu cel'a dela stêng'a in cârligu spre a poté restorná

brézd'a in stêng'a ér' celu-alaltu se descátia si se lipescé de sene de plasu si grindeiu.

(Atare plugu amu vediutu in Prag'a cu ocasiunea unei espusetiuni economice, dar' ni s'a parútu cà nu ar' fi destulu de solidu, pentru locurile nóstre neacomodatu).

3. Suntu si pluguri schimbatórie duple, cari au pre unulu si acel'a-si grindeiu facia in facia dóue pluguri complete (intregi), servindu acel'a-si grindeiu si acelé-si córne la ambele, unulu e construitu spre a restorná brézd'a in drépt'a, celu-alaltu spre stêng'a; candu e unulu in lucrare, celu-alaltu zace pre grindeia de-asupr'a; córnelé suntu misicatórie, si se ficsédia (asiédia) dupa ce se-au întorsu odata, cu unu vertegiu.

(Aceste se paru a fi mai acomodate pentru pamentulu greu, lutosu, fiendu mai solide. Unu fauru din Turd'a cu numele Kovács Laszló a espusu in tómn'a trecuta atare plugu, care se recomanda prin ace'a cà e fórte eftinu, completu 30 fl.).

Pentru acele locuri costisicé, unde de locu seau numai cu greu se póte restorná brézd'a in susu suntu de recomondu plugurele schimbatórie, dintre cari celé de fieru suntu a se preferí la totu casulu; cele de lemnu au defectulu cà fiendu-le cormanulu prea angustu nu se restórna brézd'a destulu de bene, ér' de alta parte nece nu se prea póte ará cu ele destulu de afundu.

Folósale Travalicului si aplicarea lui.

Travaliculu (Walze, Henger) se folosesce cu succesu in mai multe casuri, si anume: spre a sfarmá cu elu brusii dupa o aratura brusiósa seau spre a se apasá brusii in pamentu cá la o plóia se nu fuga ap'a de pre ei, ci se-i móia spre a se poté grapá mai tardíu; spre a apasá sementi'a in pamentu, mai vértosu in pamentulu usioru, arenosu ori humosu, mai departe spre a apasá pamentulu dupa semenatu, in tempu de seceta, cá se nu se usce pré tare; spre a apasá semenaturile de tómn'a, primavér'a dupa ce s'au smulsu din pamentu prin geru; in urma se mai aplica

travaliculu si dupa-ce s'a aratu pamentulu de nou gunoitu, misterea ori pamentulu buruenosu cá aceste se putrediesca mai in graba.

Numai in primaver'a acést'a, pre tempulu semenatului de cucuruzu in Aprilie, candu domniá secet'a cu caldurile cele mari, cum se sentiá lips'a unui travalicu, care se mai sdrobésca brusii cei mari, cari nice ploile repetite nu au fostu in stare a-i sfarmá, seau celu pucinu se-i indese in pamentu cá venindu apoi mai târziu plói'a se-i póta moiá, ce'a ce nu se intempla déca nu suntu asemenea cu faci'a pamentului, fugându ap'a de pre ei; ér' dupa ce s'a semenu cucuruzulu in pucina umediéla érasu erá bunu travaliculu spre a mai indesá faci'a pamentului cá se nu evaporeze (aburésca) asia repede umediél'a ce mai erá in pamentu.

Travalice se facu mai grele si mai usióre si in lungime deosebita, cele mai scurte suntu inse mai practece, pentru-cá ele strabatu sí in locurile mai pucinu óble.

Se potu face diñ lemnu, piétra ori fieru versatu, ceste din urma suntu mai bune.

Pentru locurile mai grele, lutóse, se recere unu travalicu mai greu, asemenea si spre sdrobírea brusiloru dupa o aratura rea in tempu de seceta ér' diñ contra pentru pamentulu mai usioru — arenosu si humosu — se recere travalicu usioru.

Cá se nu trebuiésca a-se procurá mai multe travalice e cu scopu a se face unulu usioru, provediutu de-asupr'a cu unu siediutu pentru conducatoriulu viteloru si un'a lada in care in casu de lipsa se se póta pune pietrii si se póta siedé sí mênatoriulu viteloru cari lu-tragu spre a se mai ingreuná.

Travaliculu de lemnu cá se fia usioru, diñ stejariu ori sí fagu e destulu déca e de 32—60 cm. (= 1 — 1 1/2 urme) grosu si de 1 m 26 cm — 1 m 60 cm (= 4—5 urme) lungu. Lemnulu se cioplesce pre câtu se póte de rotundu, se prevede in ambe capelele cu ósi de fieru, cari se invertu intru-o rama de lemnu; pre

ram'a acést'a se aplica siediutulu si o lada de scanduri pentru cá se se póta in casu de lipsa ingreună.

Déca are cenev'a petrii acomodate se póte face cilindru lu sí din piétra cari trebuie se fia inse cev'a-si mai subtiri cá cele de lemnu, multu 32—40 cm. in diametru.

Travaliculu mai póte stá sí din 2—3 cilindre mai scurte. facutu in un'a si ace'a-si rama, ce'a ce se practiséza mai vertosu la travalicele de fieru, cari suntu góle din laintru.

Mai suntu sí travalice cu cante seau in dungi si cu dinti — crestate, cari se folosescu numai la sdrobírea brusíloru, asemenea suntu sí cu ghimpi seau spini, cari se folosescu totu pentru sdrobírea aratureloru tare brusiose.

Travalicu cu ghimpi se póte face din lemnu, provediendu-se cilindru lu cu cuie de fieru ascutite la vervu, numai cátu trebuie se se aplice dóue cilindre cu ghimpi in ace'a-si rama, unulu dupa altulu si aprópe, cá ghiimpii unui cilindru se taie intre ghiimpii celuialaltu, cá ast'felu se se cúrátia unulu pre altulu de pamentulu ce s'ar' asiediá intre dinti.

La folosírea seau aplicarea travaliculu suntu a se observá strénsu unele regule, cari déca nu voru fi observate, se póte pré usioru cá cenev'a se strice mai multu cu travaliculu decâtu folosesce, acestea suntu :

Travaliculu se se folosésca numai atunci, candu pamentulu nu e prea umedu in cátu se se lipésca de travalicu; deci déca s'a semenatu in pamentu umedu acést'a se nu se apese indata dupa semenatu, cá se nu se faca scórtia, cí se se ascepte pana ce s'a uscatu in cátu-v'a de-asupr'a pamentulu.

Déca s'a semenatu in pamentulu uscatu seau cu pucina ume-diéla, acést'a se póte apasá indata cu travaliculu, ce'a-ce este tare de lipsa.

In pamentulu greu, lutosu precumu si in celu brusiosu, se se folosésca travalicu greu, ér' in pamentulu usioru, arenosu —

nesiposu — ori humosu si meruntu aratu se folosesce travaliculu usioru.

Adese-ori póte intrevení lips'a de a se apasá cu travaliculu unu pamentu de dóue-ori dupa olalta, in acestu casu e de lipsa se se grape bene inainte de a aplicá a dóu'a-óra travaliculu.

d. Economulu.

Insemnari folositórie.

Unu midilocu bunu in contr'a riei. E proverbiiu cà „o óia ríósa umple tóta turm'a“, pentru ace'a zace in interesulu fiacarui proprietariu de oi cá se scape de rie pre câtu numai se póte mai in graba.

Riea se vendeca mai usioru asia: se ié 1 parte acidu carbonicu, 1 parte petroleu si 18 pàrti oleu de lemn, aceste le amesteci si cu mistur'a acést'a se fréca loculu ríeosu bene de repetite ori. Déca ríea a eruptu in mesura mare, se pune din acidulu carbonicu si petroleu cev'asi mai multu. In casu de lipsa se póte face si scalda din 1 parte acidu carbonicu si 30 pàrti apa. Acestu midilocu ucide ríea in tempu scurtu.

In contr'a viermiloru. Animalele de casa adese-ori suntu espuse viermiloru, cari se ivescu in scurtu in ori si ce rana causata pre corpulu bieteloru animale. Tieranii nostri sciu multe boscóne cu cari voru a alungá viermii din rane; acele inse remanu boscóne si nemicu mai multu. —

Se se cumpere din apoteca acidu carbolicu, acést'a se amesteca cu oleu de lemn si se unge cu ajutoriulu unei péne de gaíña ran'a atacata de viermi. — Déca ran'a e in locu de asia unde se póte aplicá o legatura buna, se se astupe ran'a cu lutu moiatu si se se lege cu cârpa bene, cá se nu póta intrá aerulu. In modulu acést'a pieru viermii in lips'a aerului securu.

In contr'a sangerarei. De multe-ori se intempla cà nu se

póte oprí sangerarea unei rane, in casulu acest'a se se picure pre ace'a hyperchlorid de fieru, care se capeta in apoteca; acest'a inchiéga numai decâtu sangele si prin ace'a incéta sangerarea mai departe.

Anim'a rea la vite cornute. Vitele cari pascu pre campu in tempu schimbatiosu, in locuri malascínóse, seau pre iérba brumata, suntu adese-ori espuse morbului numitu anim'a rea, care se si lipesce de pre o vita morbósa pre altele; chiaru prin acésta insusire devene acest'a unu morbu periculosu.

Anim'a rea se incepe cu fierbentieli, animalulu e obositu, temperatur'a corpului schimbatiósa, pulsulu rapede, nu mianca si nu rumega, vac'a nu are lapte; sete are si zace mai multu cu petiórele adunate la fóle. Spinarea e strembata in susu, adese-ori se balega gunoiu móle care mai tardiu e amestecatu cu mucii si sange, mirósa greu; candu se balega semte doreri mari.

Indata-ce s'a observatu acestu morbu la o vita, acést'a se asiédia deosebi de cele-lalte sanetóse, nece omu se nu amble de la animalulu ce suferu in acestu morbu la cele sanetóse.

Spre nutríre se capete animalulu morbosu ovesu pràjítu, pasatu de ordiu ori cartofi fierti, de beutu làturi din farina oparita.

La inceputu e bene se i-se slobóda sange, trupulu se fréca adese-ori cu un'a sucitura de paia, i-se dáu clistíre cu apa si inaspréla, vit'a se stè la caldura si se i-se dè :

Rad. altheae si rad. Enulae ferte in apa, zam'a acést'a i-se dà caldulia de câte 6—8 ori pre dí câte 6 decilitre; mai tardiu i-se póte dá si rad. angelicae fiérta in apa; dupa-ce s'a scursu zam'a se pune in ea camforu 4 grm. in 6—7 decilitre, cari i-se dau de-odata, se repetiesce mai de multe-ori preste dí.

Déca morbulu e inechitu, se fierbe scórtia de stejariu si se adauge calicanu, — vitriolu de fieru — 35 grame pre 7 litre, cari se le bè de dóue-ori pre dí.

Laptele vacilor, cari suferu in acestu morbu nu e sanetosu, asemenea nece carnea.

Dorerea de gura si petiõre la porci. Porcii inca capeta dorerea de gura si petiõre, cá si vitele cornute. Se incepe cu friguri, cari inse nu se prea observéza. Animalulu morbosu jace multu, se misica numai silitu si amblarea i-este incordata. Déca i-se pipaie petiõrele aceste suntu ferbenti si in crepatura peliti'a rosfeteca. Pelea pre botu este alba galbinia cu pete vinetie, se infla si se despõia. Une-ori printre unghii au bescutie din cari curge o umediela galbinia cleiosa si puturosa.

Déca porculu morbosu stá pre locu in locu uscatu, morbulu de regula trece de sene in restempu de 2 septemani, ér' déca se alunga la pasiune, unde amblandu intra tina la rana, nu se vendeca, ci in cele mai multe casuri se despõia unghi'a de pre petioru, se descultia, in casulu acest'a porculu are doreri mari, zace necontentitu. — Morbulu acest'a alu porciloru e periculosu si din acelu punctu de vedere, cá se lipescce nu numai pre alti porci, ci si pre vite si oi.

Porcului atacatu de acestu morbu se i-se dè lapte acru, séu in ap'a de beutu se i-se puna aluatu acru ori acidu de sare (acidum muriaticum din apoteca), din acest'a pana-ce se inacresce ap'a.

La petiõre se taia partea morbosa a unghiei pana in cea sanetosa, inflaturile se spala cu soponele, asemenea si candu s'a descultiatu de unghia. Dupa ace'a se léga petiõrele cu apa varosa seu cu medicamentulu urmatoriu: oleu de vitriolu 4 grame, — oleu de terpentinu 8 grame, spiritu 32 grame, amestecate.

Seau se prasara cu 2 parti de pietra veneta si o parte de calicanu (Grünspan).

Porcii morbosi de gura si petiõre trebuie numai decatu alesi deintre cei alalti si se se cureze intr'unu locu retrasu, pre unde nu ambla alte animale, pre cari se lipescce acestu morbu.

Din aintea cotetiului, in care suntu porcii morbosi, se se

punia o tróca cu apa, in care s'a pusu pétra vênata si calicanu, asia cá prin tróc'a acést'a se fia silitu a trece porculu morbosu, candu se scóte din staulu, se se puna adeca chiaru la usi'a cote-tiului.

d. Economulu.

Adeveruri si invetiaturi.

Unu princiú in preamb'larea s'a vedíu pre unu omu ce lucrá cu multa sirguintia la unu pamentu. — Se lasà cu elu in vorba si întielese cà pamentulu nu e alui propriu ci-'lu lucra cu 50 cruceri pre dî. Cum poti — întrebà princiulu — traí pre dî cu 50 cruceri, si inca a fi asia cu voia buna? — Ace'a nu ar' fi bene — respunse omulu lucratoriu — déca mi-asíu cheltuí totu ce capetu. Cu un'a a trei'a parte me nutrescu, cu alt'a a trei'a parte 'mi împlenescu detori'a, cea din urma a trei'a parte o dáu împrumutu. — Eu 'mi împartu venítulu cu parentii mei cei nepotentiosi, împlenindu-mi astfelíu detorintí'a pentru grígi'a ce o-au portatu intru crescerea mea si cu copíii cei mici ai mei, cari inca nu scíu lucrá cá apoi sí ei se me ajutore la betranétie. — Princiulu daru cu o suma mare de bani pre acestu omu de ome-nía si î-i crescù pruncii. — Densulu se mangaiá la betranétie prin acesti'a, cari 'lu tienura la densii pana-ce a moritu.

Voiesce si vei poté ! Luminéza-te si vei fi.

Capulu ce se pléca palosiulu nu-lu taie ;

Dar' cu umilintia lantiu-'lu incovoie !

Ce e óre traiulu, déca e robítu ?

Serbatóre 'n care neme n'a zîmbítu !

Viéti'a si robí'a nu potu stá 'mpreuna,

Nu e totu de-odata pace si furtuna.

Jugu-aduce mórte : tempulu seu barbaru

E 'nceputulu mortii, lungu, cumplitu, amaru.

D. Bolintineanu.